

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Литвинова О.М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“

(справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій)

Конституційний Суд України 8 вересня 2016 року ухвалив Рішення № 6-рп/2016 (далі – Рішення), у якому визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), у тому числі, положення частини п'ятої статті 21 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ від 23 квітня 1991 року № 987–XII зі змінами (далі – Закон), згідно з якими в інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради; клопотання про видачу вказаного дозволу подається не пізніше як за десять днів до призначеного строку проведення богослужіння, обряду, церемонії чи процесії, крім випадків, які не терплять зволікання.

У мотивувальній частині Рішення єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні зазначив, що реалізація права на свободу світогляду і віросповідання, зокрема у публічному місці, пов'язана зі здійсненням передбаченого частиною першою статті 39 Конституції України права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації тощо (абзац перший підпункту 2.2 пункту 2); право на свободу світогляду та віросповідання може бути реалізоване, зокрема, у формі проведення богослужінь, обрядів, церемоній та процесій; у разі, якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги статті 39 Основного Закону України, у тому числі

щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення (абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2).

Конституційний Суд України, застосовуючи наведений підхід, що базується здебільшого на його практиці та практиці Європейського суду з прав людини, дійшов висновку, що закріплена у положеннях частини п'ятої статті 21 Закону вимога отримати попередній дозвіл на проведення окремих мирних релігійних зібрань у публічних місцях суперечить положенням частини першої статті 39 Конституції України, які як норми прямої дії встановлюють необхідність лише завчасно сповістити органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування про проведення мирного зібрання, яке може мати як релігійний, так і нерелігійний характер (абзац п'ятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення).

Погоджуючись із визнанням Конституційним Судом України неконституційними положень частини п'ятої статті 21 Закону, на підставі статті 64 Закону України „Про Конституційний Суд України“ вважаю за необхідне висловити окрему думку щодо підходу, обраного Конституційним Судом України для обґрунтування Рішення.

1. Дотримуюся думки, що підхід стосовно поширення на свободу віросповідання гарантій конституційного права на свободу мирних зібрань, застосований Конституційним Судом України у Рішенні, є концептуально неправильним, а тому потребує перегляду.

Відповідно до Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання; це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність; здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей (частини перша, друга статті 35).

З точки зору теорії права свобода світогляду і віросповідання як можливість людини вчиняти діяння, за допомогою яких приймаються, змінюються та сповідуються релігійні або інші переконання, належить до індивідуальних природних прав і свобод людини, оскільки вона є необхідною складовою свободи особистого самовизначення.

Згідно з Конституцією України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви; жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова; ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань; у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою (частини третя, четверта статті 35).

З наведених конституційних приписів вбачається, що Україна є світською (нейтральною щодо будь-яких різновидів віри) державою, хоча у національному законодавстві визнається особливий статус православ'я як однієї із основних течій християнства, що, наприклад, виявляється у визнанні святковими днями Різдва Христового (7 січня), Пасхи (Великодня), Трійці (стаття 73 Кодексу законів про працю України).

У той же час частиною першою статті 39 Основного Закону України кожному гарантовано право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких мають завчасно сповіщатися органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (частина друга статті 39 Конституції України).

У науковому середовищі панує думка, що право на мирні зібрання має політичний характер і пов'язане, зокрема, з можливістю участі кожного у

суспільно-політичному житті держави, а тому це право прийнято відносити до похідних (від природних) прав людини.

Таким чином, системний і порівняльний аналіз положень статей 35, 39 Основного Закону України дає підстави стверджувати, що право на свободу віросповідання і право на мирні зібрання є принципово різними конституційними правами, які реалізуються та обмежуються також по-різному.

Наведене виключає можливість трактування права на мирні зібрання як гарантії ефективного здійснення права людини на свободу віросповідання, а отже, поширення на публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії вимог статті 39 Конституції України, у тому числі щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення.

Більше того, вказаний підхід Конституційного Суду України суперечить світській сутності Української держави, може спровокувати відкрите нав'язування певних релігійних поглядів та переконань, призвести до конфлікту між антагоністичними релігійними напрямками й загалом стати каталізатором деструктивних процесів у суспільстві.

2. Вважаю, що Конституційний Суд України, мотивуючи неконституційність положень частини п'ятої статті 21 Закону, мав би уникнути використання сумнівної кореляції між статтями 35 і 39 Конституції України. Крім того, Конституційний Суд України залишив поза увагою частину другу статті 35 Основного Закону України, за допомогою якої можна було б довести невідповідність Конституції України оспорюваних положень Закону.

Так, у частині п'ятій статті 21 Закону закріплено вимогу щодо отримання попереднього дозволу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування для проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. У частині другій статті 35

Конституції України встановлено, що здійснення права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Тобто здійснення права на свободу віросповідання може бути обмежене тільки законом у виключних цілях. Однак законодавець, передбачивши у частині п'ятій статті 21 Закону необхідність одержання попереднього дозволу для проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій, фактично делегував органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування свої виключні повноваження і наділив їх необмеженою дискрецією при прийнятті рішень у цій сфері.

На моє переконання, наведеної аргументації було б цілком достатньо для констатації Конституційним Судом України неконституційності положень частини п'ятої статті 21 Закону через їх невідповідність приписам частини другої статті 35 Конституції України.

Суддя
Конституційного Суду України

О. ЛИТВИНОВ